

דף יז

כז. מה דין הסכינים דלהלן לענין שחיטה?

- א. יש בה פגימות הרבה.
- ב. אין בה אלא פגימה אחת.
- ג. סכין שאינה שוה אלא חודה עולה ויורד.
- ד. סכין שמגעה מחוספס כזקן השבולת.

א. סכין שיש בה פגימות הרבה, בין שהיו הפגימות בעלות שני עוקצים ('אוגרת') בין בעלות עוקץ אחד ('מסוכסת') כפרש"י, שהצד השני מושחו ואין הצפורן נעצרת בו) – פסולה.

א. אם יש רווח בין פגימה לפגימה כפול מכשיעור צואר הבהמה – שחיטתו כשרה, כל שנשמר שלא יגיע לפגימות, ואפילו הוליך והביא (רמב"ן).

ב. כאשר עוקצי הפגימות כפופים לכיוון אחד, אינם קורעים אלא כשהסכין נמשך בכיוון העוקץ, כגון עוקצים הפונים כלפי ראש הסכין, אם הוליך ולא הביא – קורע. הביא ולא הוליך – אינו קורע. ואעפ"כ גם בזה השחיטה פסולה, שמא החזיר הסכין מעט לצד השני ולא שם לב לכך. כן מבואר בראשונים. ונראה שבאופן זה אינה נבלה ודאי אלא ספק ולחומרא. היו העוקצים שכובים ונמוכים מאד – דינו כשוחט במגל קציר, ע' לעיל טו-טז.

ב. סכין שיש בה פגימה אחת בלבד; אם היתה בעלת עוקץ אחד ובראש הסכין, ושחט בהולכה ללא הבאה – שחיטתו כשרה, שאין הפגימה פוסלת בשחיטה אלא לאחר רידוד העור והבשר והחלשתם, רק אז יכול העוקץ לנקב הסימן, וזו שהעוקץ היחיד שלה נמצא בקצה ולא קדם לו חיתוך, אין העוקץ מנקב. אבל הוליך והביא פסולה, שהרי חוד הסכין מחליש ושוב העוקץ מנקב (כן העמידו בגמרא לפרש דברי הברייתא 'מסוכסת כשרה'. וכן אמר רב אשי בהסבר דברי רבא – כפרש"י). ולכתחילה לא ישחוט בה כלל (רבא. שמא יוליך ויביא. רש"י).

א. הרמב"ן פרש 'מסוכסת' – שעוקץ הפגימה כפוף, ואין העוקץ קורע אלא בצד אחד, הלכך כשר בהולכה בלבד. ואולם בפגימות רבות פסול מחשש שמא יחזור הסכין מעט לאחוריו בלא משים ויקרע. ויש סוברים להכשיר בדיעבד אם הוליך ולא הביא [ורק במגל קציר כגון זה פסלו, שמא ירגיל לשחוט בה, משא"כ סכין שאין צורתו הרגילה כך. דעה זו הובאה בר"ן יח.].

ב. לפירוש הרי"ף (והרמב"ם), אין חילוק אם הפגימה בראש הסכין או באמצעה, כל שהוליך ולא הביא – כשרה. וכן סיעו הרמב"ן.

ואין כן דעת בה"ג ורש"י ותוס' ורא"ש. וכתב מהרש"ל שהמנהג להחמיר אעפ"י שדברי הרי"ף והרמב"ם נכוחים בפירוש הסוגיא. ועוד הביא (מהמרדכי תקצט; כלבו קז) שאף להרי"ף, אם לא ידע השוחט שיש בסכין פגימה מסוכסת, שחיטתו פסולה אפילו אומר ברי לי שהולכתי ולא הבאתי, כיון שלא היה מודע לכך בשעת השחיטה.

אף לפרש"י וסיעתו נראה שבפגימה אחת באמצע אינה ודאי אלא ספק ולהחמיר (עפ"י רעק"א).

ג. יש מי שכתב שלשיטת התוספתא (א,ה) שסכין שאין בה כדי הולכה והבאה פסולה, כמו כן המסוכסת שאינה ראויה להולכה והבאה – פסולה לשחיטה מכל וכל, שכיון שצריך לכתחילה להוליך ולהביא, הלכך כל שאינו ראוי לכך פסול אף בדיעבד (עפ"י זכר יצחק מ).

ג. סכין 'עולה ויורד' (כגון שנפגמה פגם גדול והוחלקו העוקצים במשחזות, והרי במקום הפגימה הסכין נמוכה. רש"י) – שוחט בה לכתחילה (רבא).

ד. סכין הדומה לזקן השיבולת (שאינן פיה חלק אבל פגם אין לה. רש"י) – כשרה (כן הורה רב אשי לרב אחא בנו של רב אויא).

אף לירא שמים המדקדק – כשר לשחוט בסכין כזו לכתחילה (ריטב"א). וכתב האגור שבאשכנז נוהגים שלא לשחוט בו, מפני שאיננו בקיאים בדבר (וכן הסכים רש"ל).

כת. א. בדיקת הסכין, מהתורה או מדרבנן?

ב. כיצד בודקים את הסכין?

א. משמע בסוגיא שסכין שאינה בדוקה, פשוט שחוששים לטריפתה מעיקר הדין (וסתם סכין אינה בחזקת יפה, שהפגימות מצויות בה. עפ"י פרישה יו"ד יח, ז ועוד).
ואולם מה צריך לבדוק אצל חכם – מדרבנן הוא ומפני כבודו, והסמיכו לזה את הכתוב בשמואל ושחטתם בזה ואכלתם.

ב. במערבא היו בודקים את הסכין בשמש (רש"י): מסתכלים בחודה כנגד השמש. לשון אחרת: בודקים את צל הסכין, שאם יש בו פגם קו הצל שבור).

בנהרדעא היו בודקים במים (מוליך הסכין על פני המים כשהצד החד כלפי מטה, ואם יש בה פגם עושה העוקץ כמין חריץ במים בהליכתו. ל"א: אוהזה בידו בשיפוע כשראש הסכין נוטה למטה, ומטיף מים על חודה באצבעו, אם יש שם פגם, המים נופלים שם ואינם מגיעים לראשה. עפ"י רש"י).
רב ששת בדק בראש לשונו.

רב אחא בר יעקב בדק בחוט השערה.

בסורא אמרו: 'בשר אוכלת – בשר יבדקנה' (היא באה לחתוך בשר לפיכך עיקר בדיקתה בבשר דוקא, בראש הלשון או באצבע, שאינו קשה מדי ולא רך).

אמר רב פפא: צריכה בדיקה בבשר האצבע ובציפורן. וכן נקטו למעשה כמה מאמוראים אחרונים. ונחלקו הדעות והלשונות בגמרא האם די בבדיקה זו על החוד או צריך לעשותה בשלש רוחות; על החוד ומשני צדי הסכין.

א. הפוסקים נקטו לבדוק בבשר ובציפורן (רמב"ם א, כג; יו"ד יח, ט), וברמב"ן משמע לכאורה שלהלכה יש לבדוק בבדיקות האחרות שאמרו האמוראים, כיון שכל פגימה פוסלת (גם בה"ג הביא את כל הבדיקות האמורות). והריטב"א כתב שהאמוראים שבדקו בשמש ובמים, נהגו חומר בעצמם למצוה מן המובחר, אבל משורת הדין די בבדיקה על הבשר ועל הציפורן.

ב. הבדיקה נעשית בהולכה והבאה. נמצאו י"ב בדיקות: בצפורן בשלשה רוחות הסכין, בהולכה ובהבאה. וכן בבשר. [רמז לדבר ושחטתם בזה – 'זה' בגימטריא י"ב (רא"ש)].

ולא יבדוק שני צדי הסכין ביחד (רמ"א יח). הבדיקה צריכה להעשות בריכוז ובאיטיות, וצריך הרבה ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת סכין (רא"ש ועוד).

ג. נחלקו הראשונים במהותה של בדיקת צפורן, האם כדי שתעכב הסכין את הציפורן ולא תניחנה להמשיך, או שתרגיש הציפורן בפגם ובעוקץ (ערא"ש כד; תורת הבית ב).

ד. בזמן התלמוד והראשונים היתה הבדיקה נעשית בהולכת הסכין על הצפורן והבשר. אבל עתה אנו בודקים בהולכת האצבע על הסכין, שכך אנו מרגישים יותר (עפ"י ט"ז יה סק"ג ודעת קדושים. וכתב בפרי תואר (סקי"ד) שאין הקפדה בדבר אלא כל אדם יעשה לפי מה שמרגיש יותר. וע' בתורת חיים כאן. ונראה שהמנהג שלנו נעשה לחומרא שההרגשה טובה יותר כשהיד עוברת על הסכין, אבל מדינא די בהעברת הסכין וכל שאינה חוגרת כשרה לשחיטה, שכשם שעברה על הבשר והציפורן, כך תעבור על הקנה והושט ולא תקרעם).

בימינו נהגו לבדוק בצפורן בלבד ולא בבשר, שאין אנו מרגישים בו. ויש שיצאו כנגד מנהג זה. ויש שישבוהו מפני שאנו בודקים בצפורן באופן שמרגישים אף פגימה כלשהי, ועוד שאנו נוהגים לבדוק גם בראיית עין (עפ"י אחרונים שם).

דפים יז – יח

כט. אלו דברים נפסלים בפגימה וכמה שיעור פגימתם?

אמר רבי שמעון בן לקיש: שלש פגימות הן, וכולן שיעור פגימתן כדי פגימת המזבח – כדי שתחגור (= שתיעצר ותיתקע) בה ציפורן; פגימת עצם בפסח (לעבור עליה ב'עצם לא תשברו בו'), פגימת אוזן בככור (– בכור בהמה טהורה, לשחטו על מומו במדינה), ופגימת מום בקדשים. ורב חסדא אמר: אף פגימת סכין [ואילו ריש לקיש לא דיבר בחולין].

א. הרמב"ן פירש שלדעת האמוראים שבודקים פגימת סכין בחוט השערה וכד', אפילו פגימה שאין הצפורן חוגרת בה, כל שחוט או בשר חוגרים – פסולה. ולאילו שנהגו לבדוק בשמש או במים, אפילו פגימה קטנה שבקטנות פוסלת. ואולם אם אינה חוגרת כלום, הרי זה דומה לשבולת וכשרה. וכן נקט הרשב"א להלכה, שאפילו פגימה כלשהי פוסלת. וכן משמע ברמב"ם (אי"ד). וכן נקט מהרש"ל ועוד פוסקים. [ויש צד לומר שפגימת כלשהו אינה פוסלת אלא מדרבנן. ע' רעק"א].

ואולם הריטב"א והרא"ה כתבו שאין האמוראים חולקים בשיעור הפגימה הפוסלת, שהוא כדי שתהא הצפורן חוגרת, אלא כל אחד נהג לפי מה שנראה בעיניו כבדיקה היפה, שכך ראוי לכל בעל נפש לדקדק בדבר לכתחילה, ואם מצא פגימה קטנה שבקטנות – אין לשחוט לכתחילה.

[בשו"ע הגר"ז פסק שאוגרת כחוט השערה פסולה מספק, ומצטרף ל'ספק ספקא'. וע"ע בהרחבה בספר חדושים ובאורים סי' ג, ג].

ב. כמובא לעיל, נחלקו הראשונים בבאור 'חגירת צפורן' הפוסלת; האם הכוונה לעצירתה או להרגשתה. (וע' אבני נזר יו"ד ט שהוא ספק להלכה, וצדד לסמוך בשעת הדחק אם שחט שלא כנגד הפגימה, ועכ"פ אין להעביר השוחט מאומנותו).

ושיעור חגירת צפורן בפגימת המזבח – באבנים (ולפיכך בנוהו מחלוקי נחל שאין בהם שום פגימה. תוס' עפ"י ובחים נד), אבל בסיד שיעור הפגימה הוא טפח (לרבי שמעון בן יוחאי) או כזית (לרבי אליעזר בן יעקב).

א. הלכה שפגימת הסיד בטפח (רמב"ם בית הבחירה סוף"ב).

ויש מהראשונים שכתב להפך; פגימת האבן בטפח ופגימת הסיד בחגירת צפורן (עפ"י יראים השלם ש"י).

- ב. אבן במזבח שנפגמה בהגירת צפורן, לא נפסל המזבח אלא אם האבן כולה שיעורה טפח או כזית, שבהעדרה נפסל המזבח (עפ"י חדושים ובאורים).
- ג. יש אומרים [דלא כפי הנראה מהתוס'] שאבנים שאינן חלקות, אם כך היא צורתן מתחילת ברייתן, כגון שהן שקועות בקרקע בתולה – כשרות למזבח (ע' תפארת ישראל ורש"ש מדות ג,ד; שפת אמת סוכה כט; אבי עזרי בית הבחירה א,טז. מצויין ב'שלמי שמעון').

דף יח

- ל. א. טבח שאינו מציג סכיניו לפני החכם שיבדקנו קודם שחיטה, מה דינו?
ב. מה דינה של שחיטה בשן ובציפורן?

א. אמר רב הונא: טבח שאינו מציג סכיניו לפני חכם לבדיקה – מנדים אותו (מפני זלזול בכבוד החכם). ורבא אמר: מעבירים אותו מאומנותו ומכריזים על בשרו שהוא טריפה. ופרשו שאין כאן מחלוקת, כאן בשנמצאת סכיניו יפה, כאן בשלא נמצאת יפה. ואולם רבא בר חנינא העביר טבח שלא הראה לו סכיניו, וגם הכריז עליו טריפה, הגם שנמצאת סכיניו יפה. אך לבסוף רב אשי הכשיר הבשר (בהסכמת רבא בר חנינא).

רבינא אמר: כשלא נמצאת סכיניו יפה משחיתים את הבשר בפרש, כלומר (ריטב"א) אוסרים עליו אף למכרו לנכרי (וכשנמצאת סכיניו יפה – מכריזים עליו שטריפה היא משום קנס, אבל מניחים למכרו לנכרי. רש"י).

א. אין לחכם למחול על כבודו שלא יראוהו סכין, מפני שיש תועלת גדולה בדבר – שהרי בדיקת סכין צריכה דקדוק יתר ומי כהחכם יודע להזהר. ומ"מ למעשה אחר שאין חכמים מקפידים בדבר, אין משמתים את הטבח שאינו מראה סכיניו לחכם, שלא כבודות ראשונים (רשב"א בשם הראב"ד לעיל י. ויש מחלקים בין שוחט שידוע הלכות השחיטה בעיון ושוחט שאינו יודע. עפ"י רדב"ז. וע' משיב דבר ח"ב סו"י ח). וי"א שאין החכם יכול למחול (עש"ך יח סקכ"ח בדעת הרמב"ם וסמ"ג). וי"א שיכול למחול ומכל מקום חכמים הצריכו שאדם אחר יבדוק הסכין ולא השוחט עצמו, כי יש טורח רב בתיקון הסכין וחוששים שיתעצל ולא ידקדק כל כך בבדיקתה (עפ"י שו"ע הגר"ז בקו"א ט).

ב. מה שאמרו 'משמתין...'. – מדובר בטבח קבוע, ולא באיש השוחט בביתו (ריטב"א. וברא"ש משמע שמן הדין גם השוחט בביתו צריך להראות סכיניו לחכם).

ג. ההכרזה על בשרו שהוא 'טרפה', יש מי שכתב שאין צריך לומר על הבשר שנשחט בסכין פגומה אלא החידוש הוא שגם בשר שנשחט אצלו בסכין יפה מכריזים. או כאשר אבדה הסכין ולא נמצאת יפה, אעפ"י שלא ידענו אם היא פגומה – מכריזים (עפ"י ריטב"א).

ד. הרא"ש תמה על השמטת הרי"ף דינו של רבינא, שאם לא נמצאת סכיניו יפה פוסלים את הבשר מלמכרו אף לנכרי. וכתב בבית יוסף (יח,יז) שהרי"ף נקט שרבינא מפרש מחלוקת האמוראים בנמצאת סכיניו יפה, והואיל והפסד ממון הטבח הוא לכך פסק הרי"ף להקל כלשון ראשונה (וכן הרמב"ם השמיט דברי רבינא).

- ב. שן וצפורן תלושות – מותר לשחוט בהן (רבה בר רב הונא. וכן תניא בתוספתא א,ג), אבל לא בשני שיניים או יותר, מפני שיש הפרש ביניהם, וכסכין פגומה.
שן וצפורן המחוברים (לבעלי חיים. רש"י) – אין שוחטים בהן, וכרבי שפסל שחיטה במחובר (כדלעיל טז:).